

Boskie, ludzkie

Cztery studia o poetyckim doświadczaniu Boga

Mojej Babci Teresie

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3547

Katarzyna Niesporek

Boskie, ludzkie

Cztery studia o poetyckim doświadczeniu Boga

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
Marek Piechota

Recenzent
Paweł Próchniak

Spis treści

Od autorki	9
Towarzysze modlitwy Wiersze anielskie Jerzego Lieberta	19
W cieniu lęku Bóg w poezji Władysława Sebyły	55
Pusty kościół Religijne juvenilia Tadeusza Różewicza	77
<i>Pasje strasburskie</i> O cyklu lirycznym Wilhelma Szewczyka	97
Nota bibliograficzna	135
Bibliografia	137
Indeks osobowy	141
Summary	145
РЕЗЮМЕ	147

O, wiem, poznałem
Samotność moją
I twoje moce,
Czuję twój oddech
W południa ciepłe
I ciemne noce.

Z gotyckich sklepień
Spoglądasz ku mnie
Skrzydlaty, drwiący –
O, nieodstępny
Cieniu złowieszczy,
Ze mnie rosnący.

J. LIEBERT: *Próby*

Od autorki

Jest-i-nie-jest? Jest „nieskończony”, czy też ma swoje „granice” – jak słyszymy w znanej kolędzie Franciszka Karpińskiego? Absolut niepojęty i ukryty w swej istocie przysparza nam – podmiotom poznającym – wiele kłopotu. Immanuel Kant przekonywał:

[...] idee duszy, świata oraz Boga, jako instancji gwarantującej ich spójność, stanowią idee regulatywne czystego rozumu, a więc jednostka nie może myśleć o sobie samej, czyli uprawiać refleksji, zarazem się do nich nie odnosząc¹.

Ważne staje się zdefiniowanie relacji, jakie łączą istotę ludzką z Bogiem. Określenie albo zadeklarowanie ich braku to zadanie angażujące nie tylko filozofów/teologów, lecz każdego – również poetę. Zanim opowie się on po którejś ze stron i rozstrzygnie, z czym się identyfikuje, pyta, rozważa, poszukuje, wątpi. Pragnie się dowiedzieć, czym Bóg jest albo nie jest, poznać niepojęte, odsłonić ukryte, wreszcie połączyć boskie z ludzkim. Karol Tarnowski w eseju o źródłach niepoznawalności Boga napisał:

[...] coś wiemy zarówno o Bogu, jak i o tym, że jest niepoznawalny – czy to nie paradoks? [...] Możemy, co prawda nie bez racji, powiedzieć: Bóg (a także w pewnej mierze jego niepoznawalność) należy do faktów kulturowych, wiemy więc przynajmniej, że istnieje taki przedmiot „intencjonalny”, takie pojęcie jak Bóg. Rzecz w tym jednak, że my nie pytamy

---

¹ A. BIELIK-ROBSON: *Czy duchowość ponowoczesna jest możliwa?*. W: *Z perspektywy końca wieku. Studia o literaturze i jej kontekstach*. Red. J. ABRAMOWSKA, A. BRODZKA. Poznań 1997, s. 35.

o „Boga”, tylko o Boga. I na to pytanie trzeba odpowiedzieć odważnie: [...] nie wiemy o Bogu *n i c z e g o*. Skąd więc nasz niepokój i nasze pytanie o niepoznawalnego Boga? Najpierw stąd, że niektórych z nas „dotyka”, „uderza”, „porusza” skrytość jako tajemnica².

Pojęcia i zjawiska wykraczające poza umysł, do końca niewyjaśnione i niedopowiedziane, niepokoją człowieka i doskwierają jednostce nastawionej na doznawanie i poznawanie rzeczywistości w jej pełnym świetle. Nieprzejrzyistość świata i niezrozumiałe prawo natury (poruszające prawdy o życiu i śmierci) sprawiają, że w pole zainteresowań człowieka wchodzi kwestie metafizyczne. Nasuwają się wówczas pytania ontologiczne o „bycie-w-świecie” Absolutu i człowieka, ich wzajemne obcowanie; o „więcej” niż to, co można ogarnąć wyobraźnią czy myślą – o pełnię i głębię³. *Méta* staje się więc tym, co pragnie się sprecyzować: niewyraźnym, które próbuje się wyrazić. I tu z pomocą przychodzi poezja. Opisuje ona, jak przenikliwie dostrzegł Józef Czechowicz,

właściwie jedną tylko rzecz w najrozmaitszych modyfikacjach, [...] nastawienie człowieka do zagadnień metafizycznych. Niejednokrotnie to źródło sztuki bywa nieuświadomione samemu twórcy, niejednokrotnie znów jaskrawa i bolesna świadomość niszczy jego środki artystyczne, niejednokrotnie bywa i tak, że poeta przywalony ogromem własnego stosunku do tych spraw milknie [...]. Istotą poezji, jej treścią zasadniczą są tedy „metafizyczności”⁴.

² K. TARNOWSKI: *Źródła niepoznawalności Boga*. „Znak” 1996, nr 491, s. 43.

³ Zob. ibidem, s. 46.

⁴ J. CZECHOWICZ: *Treść i forma w poezji*. W: IDEM: *Wyobraźnia stwarzająca. Szkice literackie*. Wstęp, wybór i opracowanie T. KŁAK. Lublin 1972, s. 28. Pytanie o istnienie poezji niemetafizycznej stawia Edyta Soltys-Lewandowska, rozważając duchowość, religijność, metafizyczność w epoce nowoczesnej i ponowoczesnej. Zob. E. SOLTYS-LEWANDOWSKA: *O „ocalającej nieporządek rzeczy” polskiej poezji metafizycznej i religijnej drugiej połowy XX i XXI wieku*. Kraków 2015.

To one („metafizyczności”) wypełniają w rozmaitych konfiguracjach wyobraźnię poetycką i osobiste zmagania ludzkiej istoty z „innym”. Ich rozważanie i przepracowanie pozwala poznać właściwe miejsce człowieka w rzeczywistości, zrozumieć cel jego istnienia, nadać sens jego bytowi.

W mojej książce zostały pokazane cztery sposoby wyrażania indywidualnego stanowiska wobec „metafizyczności” w liryce okresu międzywojennego i pierwszych lat II wojny światowej. Są one odmienne. Oznaczają – jak by powiedział autor *Ballady z tamtej strony* – „splot zarówno myśli, jak dyspozycji i akompaniamentu uczuciowego, leżący u podstaw światopoglądu artysty”⁵. Rekonstruując światopoglądy poetów, zauważyłam, że odwołują się oni nie tylko do prawowiernej religijności, lecz przede wszystkim biorą pod uwagę „metafizyczny system interpretacji świata”. W osobistych poszukiwaniach doświadczają Absolutu oraz tego, co w ziemskiej sferze – naznaczonej i sprofanowanej wojną, cierpieniem, samotnością, chorobą i śmiercią – transcendentne i sakralne. W takiej rzeczywistości częściej spotykamy się z podmiotem *homo metaphysicus* aniżeli z podmiotem *homo religiosus*⁶.

Homo religiosus reprezentuje Jerzy Liebert – poeta, którego fenomen doświadczeń religijnych i zmagania z samym sobą został już wielokrotnie omówiony i ujęty w monografiach oraz obszernych artykułach⁷. Jego życiorys, jak zauważyła Anna M. Szczepan-Wojnarska,

---

⁵ J. CZECHOWICZ: *Treść i forma w poezji...*, s. 28.

⁶ O odróżnieniu poezji religijnej od poezji metafizycznej zob. E. SOLTYS-LEWANDOWSKA: *Poezja religijna a metafizyczna*. W: EADEM: *O „ocalającej nieporządek rzeczy”...*, s. 19–27.

⁷ Zob. Z. LICHNIAK: *Poeta konsekwencji*. Warszawa 1952; A.M. SZCZEPAN-WOJNARSKA: „...Z ogniem będziesz się żenił”. *Doświadczenie transcendencji w życiu i twórczości Jerzego Lieberta*. Kraków 2003; S. MISINIEC: *Jerzy Liebert*. Kraków 2016, oraz inne obszernie szkice opublikowane w książkach: P. NOWACZYŃSKI: *Studia z literatury XX wieku*. Lublin 2004; M. CALBECKI: „Czarna kropla nieskończoności”. *Fenomen lęku w poezji Jerzego Lieberta, Władysława Sebyły i Aleksandra Rymkiewicza*. Wrocław–Warszawa–Kraków 2008.

choć zamykający się w tak krótkim czasie, mógłby stanowić kanwę przejmującego psychologicznego dramatu. Obfitował bowiem w sytuacje trudnych wyborów, w sytuacje graniczne w Jaspersowskim rozumieniu. Ślady wewnętrznych zmagania twórcy odnaleźć można w jego poezji. Te poszukiwania są uprawomocnione tym bardziej, że Liebert dążył do osiągnięcia integralności życia i słowa w sposób świadomy, by nie powiedzieć – programowy, czego wyrazem są nie tylko wiersze, ale również listy i wypowiedzi krytyczne⁸.

Autorowi *Guseł* w duchowej walce towarzyszą istoty ze sfery *sacrum*. Ich działanie zostało ukazane przede wszystkim w *Aniele żalu* i *Aniele pokoju*, dwóch utworach stawianych w jednym szeregu z takimi wierszami, jak *Próby*, *Kuszenie*, *Jeździec*, *Boża noc*. Są one poświęcone „wewnętrznym przeżyciom człowieka, który wszedł na drogę oczyszczenia w swej wędrówce do Boga”⁹. Posłańcy z nieba pełnią tu funkcje pośredników, przewodników, nauczycieli. Ich obecność stanowi poświadczenie istnienia Absolutu, a ponadto wprowadza podmiot w stan ekstazy i uniesienia. Szkic omawiający anielskie wiersze Jerzego Lieberta, zwracający uwagę na obecność niebiańskiej istoty już w młodzieńczych utworach autora *Kołysanki jodłowej*, stanowi niejako rozszerzenie pomieszczonych w książkach Anny M. Szczepan-Wojnarskiej i Piotra Nowaczyńskiego rozważań o aniołach.

Ten ostatni przedstawił odmienny, mniej rozpowszechniony w kulturze, wizerunek tajemniczej istoty ze sfery *sacrum*, obalając tym samym dotychczasowe interpretacje utworu *Boża noc* i odważnie proponując swoją. Przekonująco dowodził:

Jeśli rozstaniemy się z wizją anioła wyłącznie miękkiego, stróża małych dzieci, to nietrudno będzie także powiązać z nim określenie „rozdawco plag”. To anioł bowiem jako wysłannik Jahwe zabija w Egipcie wszystko, co pierwotne (Wj 12,23), on

⁸ A.M. SZCZEPAN: *Anioły i demony w poezji Jerzego Lieberta*. W: *Księga o aniołach*. Red. H. OLESCHKO. Kraków 2002, s. 637.

⁹ P. NOWACZYŃSKI: *Ciemny anioł Lieberta*. W: IDEM: *Studia z literatury XX wieku...*, s. 163.

też uśmierca wojowników i książąt w obozie króla asyryjskiego (2 Kr 32,21) czy wreszcie karze śmiercią Izraelitów za grzech Dawida (2 Sm 24,15–17; 1 Kr 21,14–20). W sposób jednak najbardziej oczywisty występuje w roli „rozdawcy plag” w Apokalipsie św. Jana (Ap 8–9,15–16). To tu spotykamy się z wizją siedmiu aniołów, którzy w czasach ostatecznych spuszczaają na ludzkość ogień i grad, zarazę i szarańczę, ciemności i trzęsienie ziemi. Oni to trzymają siedem czas, z których wylewają na ziemię plagi gniewu Bożego, i siedem trąb, którymi wywołują kataklizmy [...].

Ten karzący „rozdawca plag” jest jednak także „szafarzem cnót”. I nie ma w tym żadnego paradoksu. Czyż aniołowie nie są także swoistymi opiekunami życia duchowego człowieka? Tymi, którzy mają oświecać ludzkie sumienie i pomagać w procesie moralnego doskonalenia się, czyli dopracowywania się właśnie cnót¹⁰.

Druga część książki prezentuje omówienie antynomicznych wizerunków Absolutu wylaniających się z pełnej zwątpienia i lęku twórczości Władysława Sebyły – Boga obecnego i nie-obecnego, mocnego i słabego, świętego i ludzkiego. Autora *Pieśni szczęurołapa* łączy z Jerzym Liebertem nie tylko to samo pokolenie, czas debiutu, skamandryckich fascynacji i buntów, lecz także wspólna geografia narodzin (przypomnijmy: pierwszy urodził się w 1902 roku w Kłobucku, drugi – dwa lata później, w niedalekiej Częstochowie). Podmiot autora *Nokturnów* to już jednak zdecydowanie *homo metaphysicus*, którego droga prowadzi od nadziei do zwątpienia, nienegującego jednak istnienia i obecności Boga. Jak napisał Jan Piotrowiak, autor monografii o wyobraźni poetyckiej Władysława Sebyły:

Słowna więź z Innym wylania się bez zwątpienia z poczucia osamotnienia, będącego wynikiem oddalenia i dystansu komunikacyjnego między uczestnikami modlitewnego spotkania. Przestrzeń tego spotkania jest jednak tak rozległa i pojemna, by zawrzeć w niej wszelkie akty, doświadczenia i zachowania

---

¹⁰ Ibidem, s. 157–159.

człowieka, nawet te, które bardzo odstają od rytualnych trybów i technik. [...] Wszystko [...], w czym człowiek w tej liryce utrwalony uczestniczy, odbywa się – by tak rzec – *in articulo Dei*. Jednocześnie trudno byłoby przypisać tej propozycji poetyckiej jakiegokolwiek znamiona liryki konfesyjnej, motywowanej dogmatycznie czy instytucjonalnie¹¹.

Kontynuacją rozważań o liryce międzywojennej jest szkic omawiający juvenilia Tadeusza Różewicza. Początki jego poezji mają tło religijne. Poeta wydrukował w latach 1938–1939 siedem wierszy w czasopiśmie Sodalicii Mariańskiej „Pod Znakiem Maryi”. Wyznał po latach, że u źródeł jego doświadczenia poetyckiego legło doznanie metafizyczne. Wraz z lirykami religijnymi napisał kilka wierszy innych, w tym erotycznych. W niniejszej pracy zostały poddane refleksji owe literackie początki autora *Niepokoju*. Wiadomo, że jego stosunek do religii uległ ochłodzeniu w czasie wojny, choć poeta wielokrotnie później nawiązywał do kwestii metafizycznych. Zagadnienie, które zostało tu opisane, ma niedużą literaturę przedmiotu. W swoich krytycznych tekstach podejmowali je Tadeusz Klak¹² oraz Wojciech Kruszewski¹³. Ostatnio o liryce sodalisa przypomniał również – w kontekście śmierci poety – Przemysław Dakowicz:

Pisarską biografię Różewicza otwierają młodzieńcze wiersze religijne publikowane w miesięczniku Związku Sodalicii Mariańskich Uczniów Szkół Średnich w Polsce „Pod Znakiem Maryi”, zamyka ją zaś prośba o chrześcijański pochówek, stwierdzenie przynależności do Kościoła katolickiego oraz ekumeniczne wezwanie do zgody między „rozdzielonymi wyznaniem” i do przewyższania różnic dzielących „kultury i narody”. Między

---

¹¹ J. PIOTROWIAK: „Ciemny nurt mego życia”. *O wyobraźni poetyckiej Władysława Sebyły*. Katowice 2008, s. 126.

¹² Zob. T. KŁAK: *Liryka sodalisa. O juveniliach poetyckich Tadeusza Różewicza*. W: IDEM: *Spojrzenia*. Katowice 1999.

¹³ Zob. W. KRUSZEWSKI: *Kuglarz świętości. Sacrum w polu doświadczenia pokolenia*. W: IDEM: *Deus desideratus. Sacrum w poetyckim dziele Tadeusza Różewicza*. Lublin 2005.

tymi biegunami rozciąga się wielowątkowa twórczość poetycka, prozatorska i dramaturgiczna Różewicza, który przez wiele lat przedstawiany był przez badaczy literatury jako apostata, ateista lub – w najlepszym wypadku – agnostyk¹⁴.

Książkę zamyka próba interpretacji cyklu lirycznego *Pasje strasburskie* śląskiego twórcy Wilhelma Szewczyka. Cykl jest złożony z dziesięciu utworów, z których tylko siedem poeta oficjalnie ogłosił w tomie *Posągi* z 1945 roku. Pozostałe trzy sonety zostały odtworzone z autografu przez Mariana Kisielea i opublikowane na łamach „Śląska” w 85. rocznicę urodzin autora *Poematu górniczego*. Później badacz, przyglądając się zagadnieniu metafizyczności w całej twórczości Szewczyka, podsumował:

Metafizyka poezji autora *Posągów* jest ziemska, nie transcendentna z wyjątkiem chyba kilku wierszy wojennych: folkloryzującej *Pastoralki maluczkich* [...], estetyzujących *Pasji strasburskich* [...], patriotycznej *Modlitwy* [...]. W trwale skowanej przez eschatologię ziemskości można wszelako odnaleźć *sacrum*. Objawia się ono w pamięci (*Ze szkiełownika górskiego* [...]), intymnym geście (*Czy kochałem* [...]; *W muszli* [...]), we wspólnocie ludzkiej (*Z W.H. Audena* [...]). *Sacrum* zawsze jest intymne, nie daje się łatwo przelożyć na literaturę [...], dlatego w metafizycznych wierszach Szewczyka jawnej teofanii nie ma. Ale nie ma również *profanum*, to bowiem, co ziemskie, jest – z definicji – jedyną rzeczywistością człowieka. Ziemską metafizykę można postrzegać animalistycznie (jak w wielkiej urody *Robaku* [...]), karnawałowo (jak w wierszach *Toast* [...]; *Chyba nie głód* [...]; *Nieuustraszona rozmowa z samym sobą* [...]) bądź też intelektualnie (jak w konfesyjnym liryku *Co jest najgorsze* [...]); każdorazowo jednak – z pozycji „stania między przepaściami”, z perspektywy życia skazanego na nieuchronny koniec¹⁵.

¹⁴ P. DAKOWICZ: *Słowo wstępne*. W: IDEM: *Poeta (bez)religijny. O twórczości Tadeusza Różewicza*. Łódź 2015, s. 13.

¹⁵ M. KISIEL: *Między przepaściami. O poezji Wilhelma Szewczyka*. W: IDEM: *Ruiny istnienia. Szkice o poetach mniej obecnych*. Katowice 2013, s. 109.

Studia, zbierające uwagi o doznawaniu „metafizyczności” wyrażonej w wybranej liryce dwudziestolecia międzywojennego i pierwszych lat II wojny światowej, przynoszą obraz nieustannego zderzania się boskiego i ludzkiego. Pokazują indywidualny wymiar przeżywania prawd objawionych prowadzących do wyznania wiary w chrześcijańskiego Boga (Liebert), do przekonania o istnieniu Absolutu, którego obecność przeszkadza w codziennej egzystencji (Sebyła), do duchowego zwątpienia w „pustym kościele” (Różewicz), do jeszcze głębszego doświadczenia cierpienia egzystencji (Szewczyk).

Cztery światopoglądy poetyckie, w których niezmiennie dylematy człowieka mierzą się z niezmiennym dylematem twórcy: „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo. [...] Wszystko przez Nie się stało, a bez Niego nic się nie stało, co się stało” (J 1,1–3)¹⁶.

---

¹⁶ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie języków oryginalnych*. Opracował zespół biblistów polskich z inicjatywy benedyktynów tynieckich. Poznań 2000. Tu i dalej, cytując *Pismo Święte...*, odwołuję się do tego wydania i stosuję powszechnie przyjęty system skrótów.

Indeks osobowy

A

- Agnieszka (właśc. Bronisława Wajngold) 26, 35, 42, 46, 47, 48
Abraham, patriarcha hebrajski 111
Abramowska Janina 9, 137
Augustyn, św. (właśc. Aurelius Augustinus) 47
A.W. zob. Agnieszka

B

- Bachelard Gaston 40, 137
Bernard z Clairvaux, św. (właśc. Bernard de Fontaine) 35, 109
Bibrowski Mieczysław 67
Bielik-Robson Agata 9, 137
Błoński Jan 40, 137
Bonawentura, św. (właśc. Giovanni Fidanza) 109
Brodzka Alina 9, 137

C

- Cabaj Romuald 77
Calbecki Marcin 11, 19, 137
Chrystus zob. Jezus Chrystus
Chudak Henryk 40, 137
Cioran Emil 73, 137
Czechowicz Józef 10, 11, 137

D

- Dakowicz Przemysław 14, 15, 137
Dawid, król Izraela 13
Dionizy Arcopagita, św. 26, 27, 137

- Dłuski Stanisław 63
Drewnowski Tadeusz 78
Dzierska Maria 27, 137

E

- Eliasz, prorok 29

F

- Frankiewicz Stefan 20, 21, 22, 25, 28, 38, 39, 42, 43, 137
Frye Northrop 70

G

- Gościński Katarzyna 73, 137
Grzegorz I Wielki, papież 109
Grzegorz XI (właśc. Pierre Roger de Beaufort), papież 109

H

- Heli, arcykapłan i sędzia 111
Henoah, postać biblijna 38
Heska-Kwaśniewicz Krystyna 97, 102, 125, 126, 137
Horacy (właśc. Quintus Horatius Flaccus) 25

I

- Innocenty III (właśc. Lotario de' Conti di Segni), papież 109
Isakiewicz Lech 56, 67, 137
Izajasz, prorok 32

J

- Jakub, patriarcha biblijny 23, 107
 Jakub z Todi (właśc. Iacopo de'Ben-
 nedetti) 109
 Jan od Krzyża (właśc. Juan de Yepes
 y Alvarez), św. 38, 140
 Jan XXII (właśc. Jacques Duèse),
 papież 109
 Jan, św. (Jan Ewangelista) 13, 23,
 33, 42, 103, 108, 111, 120, 121, 132
 Jastrzębski Zdzisław 78
 Jeremiasz, prorok 29, 115
 Jezus Chrystus 37, 38, 40, 45, 80,
 83, 85, 88, 89, 90, 93, 98, 99, 102,
 104, 105, 106, 107, 108, 109, 111,
 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119,
 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127,
 128, 130, 131, 132, 133
 Joel, prorok 32
 Józef z Nazaretu, św. 91, 92, 93
 Judasz Iskariota, apostoł 115

K

- Kajfasz Józef, arcykapłan 107
 Kant Immanuel 9
 Karpiński Franciszek 9
 Karpowicz Tytus 77
 Kiejza Andrzej 29, 137
 Kijonka Tadeusz 131, 139
 Kisiel Joanna 56, 60, 61, 64, 72,
 135, 137
 Kisiel Marian 15, 97, 98, 101, 102,
 131, 133, 135, 137, 139
 Klak Tadeusz 10, 14, 66, 77, 78, 81,
 83, 85, 87, 89, 90, 93, 94, 137, 138
 Kochanowski Jan 49
 Kopaliński Władysław (właśc. Wła-
 dysław Jan Stefczyk, wcześniej
 Jan Sterling) 114, 138
 Krakowiak Czesław 80, 138
 Kruszewski Wojciech 14, 77, 78,
 83, 84, 90, 93, 94, 138

Künstler-Langner Danuta 26, 33,
 138

Kwiatkowski Jerzy 85, 138

L

- Lech Jerzy zob. Liebert Jerzy
 Leeuw Gerardus van der 103, 138
 Leszczyńska Maria 46
 Lichniak Zygmunt 11, 138
 Liebert Jerzy 7, 9, 11, 12, 13, 16,
 19–51, 135, 137, 138, 139
 Ligęza Wojciech 55, 138
 Lijka Kazimierz 109, 138
 Lipski Jan Józef 56, 67, 138
 Longosz Stanisław 23, 38, 138
 Lubosz Bolesław 99, 100, 101, 138

Ł

Łukasz św. (Łukasz Ewangelista)
 121

M

- Maciejewska Irena 56, 59, 138, 139
 Makowiecki Andrzej Zdzisław 58,
 70, 138, 139
 Maria Magdalena, św. 109, 121, 123,
 124
 Maria, żona Kleofasa 108, 109, 121
 Matka Boża zob. Maryja
 Maryja, Maria z Nazaretu 14, 19,
 26, 29, 34, 40, 77, 78, 79, 81, 82,
 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 91, 92,
 93, 108, 109, 110, 111, 112, 113,
 114, 115, 121, 122, 123, 125, 126,
 127, 131, 132, 137, 139
 Michalowska Teresa 113, 138
 Misiniec Stefan 11, 20, 25, 34, 139
 Mojżesz, prorok 111

N

- Nagrabiecki Jan 77
 Nastulanka Krystyna 77

Nowaczyński Piotr 11, 12, 20, 25,
27, 31, 33, 35, 49, 51, 139

Nyczek Tadeusz 59, 64, 139

O

Oleschko Herbert 12, 23, 137, 138,
139

Ostromięcki Bogdan 99

P

Pagaczewski Stanisław 77

Paweł, św. (Paweł z Tarsu, Paweł
Apostoł, Szaul ha-Tarsi) 37, 123

Piechota Marek 131, 139

Pikor Wojciech 30, 139

Piotrowiak Jan 13, 14, 56, 57, 59,
60, 73, 139

Platon 43

Plutarch z Cheronci 38

Podraza-Kwiatkowska Maria 85, 138

Pokrasenowa Maria 56, 138

Prokopiuk Jerzy 103, 138

Pseudo-Dionizy Areopagita, św. zob.
Dionizy Areopagita, św.

R

Ratajczak Robert 100, 140

Rolland Romain 50

Różewicz Janusz 77

Różewicz Tadeusz 14, 15, 16, 77–
94, 135, 137, 138, 139

Rymkiewicz Aleksander 11, 19, 137

Rzepka Wojciech Ryszard 113, 139

S

Samuel, prorok 111

Sebyła Władysław 11, 12, 14, 16,
19, 55–73, 135, 137, 138, 139

Sierny Tadeusz 131, 139

Skrendo Andrzej 94, 139

Skwarczyńska Stefania 30, 139

Soltys-Lewandowska Edyta 10, 11,
139

Steinberg Katarzyna 19

Stolarczyk Jan 78, 140

Szczepan Anna Maria – zob. Szcze-
pan-Wojnarska Anna Maria

Szczepan-Wojnarska Anna Maria 11,
12, 19, 43, 44, 45, 46, 51, 139

Szewczyk Grażyna Barbara 97, 99,
138

Szewczyk Wilhelm 15, 16, 97–133,
135, 137, 138, 139, 140

Szier-Kramarek Barbara 34, 139

Szymański Wiesław Paweł 65, 139

T

Tarnowski Karol 9, 10, 140

Tatarkiewicz Anna 40, 137

Tomasz z Akwinu, św. 19

Trznadel Jacek 56, 138

W

Winkowski Józef, ks. 77

Wiśniewska Ewa 44

Witkojc Mina 100, 101, 102, 139

Wydra Wiesław 113, 139

Katarzyna Niesporek

Divine, human Four studies of the poetic experience of God

S u m m a r y

Divine, human. Four studies of the poetic experience of God is a book presenting different ways of expression of an individual's stance on "metaphysicality" in the lyric poetry of the interwar period and the first years of World War II. They mean, as Józef Czechowicz put it, "a confluence of thoughts and pre-dispositions accompanied by emotions underlying an artist's world view". In the presented studies, this world view does not refer only to orthodox religiousness but first of all, it considers the "metaphysical system of the world's interpretation". Hence, the dominant experience is the quest for the Absolute and for what is transcendental and sacred of this world, which is marked and desecrated by war, anguish, solitude, disease and death.

The opening study concerns Jerzy Liebert's poetry. The author's companions in his spiritual struggle are beings from the sphere of sacrum. Their doings are described especially in the two poems: *Aniol Żalu* and *Aniol Pokoju*, which are compared to the poems: *Próby*, *Kuszenie*, *Jeździec* and *Bożą noc* devoted to the "internal experiences of man who took the road of atonement in his journey towards God". The heavenly messengers perform a function of intermediaries, guides and teachers. Their presence proves the existence of the Absolute and puts the lyrical subject in a state of ecstatic rapture. The study of Jerzy Liebert's angelic poems, pointing to the presence of the celestial being in the juvenile poems of the author of *Kołysanka jodłowa*, further develops, so to speak, the deliberations on angels in his poetry found in Maria Szczepan-Wojnarska's and Piotr Nowaczyński's books.

Part two discusses the autonomous images of the Absolute, emerging from Władysław Sebyła's work permeated with despair and fear, of God present and absent, powerful and weak, holy and human. What the author of *Pieśń szczyrolapa* has in common with Jerzy Liebert is not only the same generation, time of debut, Skamander fascinations and rebellions, but also the region they come from (let us remind that the first was born in Kłobuck in 1902 and the latter in nearby Częstochowa two years later). However, the subject of the author of *Nokturny* is definitely a *homo metaphysicus* whose

road leads from hope to despair, yet, he does not deny the existence and presence of God.

A continuation of deliberations on the lyric poetry of the interwar period is the study of Tadeusz Różewicz's juvenilia. His early poems have a religious background. Between 1938 and 1939, the poet published seven poems in the Sodality of Our Lady's magazine "Pod Znakiem Maryi". Years later, he confessed that his poetic experience had originated from a metaphysical experience. Alongside religious lyrics he wrote a few other poems, including erotic ones. The article reflects on these literary beginnings of the later author of *Niepokój*. As is known, his religious orientation was weakened during the war, although later the poet oftentimes alluded to metaphysical questions. There is little literature on the subject, whereas it seems to be significant for the understanding of Tadeusz Różewicz's literary development.

The book closes with an attempt at an interpretation of the series of lyric poems *Pasje strasburskie* by a Silesian author Wilhelm Szewczyk. Only seven out of ten poems were officially published in the volume *Posągi* from 1945. The other three sonnets have been transcribed from an autograph and published by Marian Kisiel in "Śląsk" on the occasion of the 85th birthday of the author of *Poemat górniczy*.

This collection of studies on the experience of "metaphysicality" in selected lyric poems from the interwar period and the first years of World War II reveals an image of the incessantly clashing divine and the human. The studies demonstrate an individual dimension of experiencing the revealed truths, which led some to the profession of faith and others to spiritual despair in an "empty church", and still others to a more profound experience of existential anguish.

Катажина Неспорек

Божественное, человеческое Четыре эссе о поэтическом ощущении Бога

Резюме

Божественное, человеческое. Четыре эссе о поэтическом ощущении Бога – это книга, в которой представлены разные способы выражения индивидуальной точки зрения по отношению к „метафизичности” в лирике межвоенного периода и первых лет Второй мировой войны. Они обозначают – как объяснял Юзеф Чехович – „лежащее в основе мировоззрения художника переплетение мыслей, предписаний и чувственного аккомпанемента”. В представленных текстах это мировоззрение не соотносится однако только с ортодоксальной религиозностью, но прежде всего учитывает „метафизическую систему интерпретации мира”. Таким образом, преобладает опыт поиска Абсолюта, а также того, что в земной сфере – отмеченной и надруганной войной, страданием, одиночеством, болезнью и смертью – трансцендентное и священное.

Книгу открывает зарисовка о поэзии Ежи Либерта, которому в духовной борьбе сопутствуют создания из сферы сакрального. Их действия показаны главным образом в двух произведениях: *Ангел Печали* и *Ангел Мира*. Они ставятся в одном ряду с такими стихотворениями как *Испытания*, *Искушение*, *Всадник*, *Божья ночь*, посвященными „внутренним переживаниям человека, который вступил на путь очищения в своем стремлении к Богу”. Небесные посланники выполняют здесь функцию посредников, проводников, учителей. Их присутствие свидетельствует о существовании Абсолюта, вводит субъект в состояние экстатического упоения. Текст, рассматривающий ангельские стихотворения Ежи Либерта и обращающий внимание на появление небесного создания уже в юношеских произведениях автора *Пихтовой колыбельной*, в определенной степени развивает рассуждения об ангелах в его поэзии, которые представлены в книгах Марии Щепан-Войнарской и Петра Новачинского.

Вторая часть исследования включает анализ антиномных образов Абсолюта, которые вырисовываются из полного сомнений и боязней творчества Владислава Себылы, – Бога присутствующего и отсутствующего

щего, сильного и слабого, святого и человеческого. Автора *Песней крысолова* с Ежи Либертом объединяет не только то же самое поколение, время дебюта, скамандритских увлечений и бунтов, но также общий регион происхождения (напомним: первый родился в 1902 году в Клобуцке, второй – два года спустя в близлежащей Ченстохове). Субъект автора *Ноктюрнов* однако уже решительно *homo metaphisicus*. Его дорога ведет от надежды к сомнению, не отрицающего тем не менее существования и присутствия Бога.

Продолжением размышлений о межвоенной лирике является текст, в котором рассматриваются ранние работы Тадеуша Ружевиача. Истоки его поэзии имеют также религиозный фон. Поэт опубликовал в 1938–1939 гг. семь стихов в журнале марианской конгрегации „Под знаком Марии”. Спустя годы он признался, что началом его поэтического опыта стало метафизическое ощущение. Наряду с религиозной лирикой он написал несколько других стихотворений, в том числе эротических. В статье исследуются эти литературные опыты будущего автора *Беспокойства*. Известно, что его отношение к религии ослабло во время войны, хотя позднее поэт многократно обращался к метафизическим проблемам. Вопрос, который описывается здесь, до сих пор широко не исследовался, а – как нам кажется – он является весьма существенным для понимания творческого пути Тадеуша Ружевиача.

Книга завершается попыткой интерпретировать лирический цикл *Страсбургские страсти* силезского поэта Вильгельма Шевчика. Этот цикл включает десять произведений, из которых только семь поэт официально опубликовал в томе *Статуи*, вышедшем в свет в 1945 году. Остальные три сонета воспроизведены из рукописи и опубликованы Марианом Киселем на страницах журнала „Шлёнск” в 85-ю годовщину рождения автора *Шахтерской поэмы*.

Исследования, в которых собраны замечания об ощущении „метафизичности”, выраженной в избранной лирике межвоенного двадцатилетия и первых лет Второй мировой войны, выявляют образ безудержного столкновения божественного и человеческого. Показывают индивидуальное измерение переживания явленной истины. Одних это приводит к вере и христианскому Богу; других – только к убеждению в существование Абсолюта, присутствие которого мешает в повседневной жизни; некоторых – к духовному сомнению в „пустом костеле” либо к еще более глубокому испытанию боли существования.

Redaktor   Małgorzata Poglódek
Grafika na okładce i stronach działowych   Wojciech Łuka
Przygotowanie okładki do druku – na podstawie pomysłu Sebastiana
Niesporka – oraz projekt stron działowych   Magdalena Starzyk
Zdjęcie Autorki na okładce   Natalia Cieślík
Korektor   Katarzyna Kocur
Łamanie   Edward Wilk

Copyright © 2017 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3109-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3110-2
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 9,5. Ark. wyd. 7,0.
Papier Alto 100 g, 1.5 vol.   Cena 20 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp. K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław